

ANALIZA
I PROJEKCIJE
TRŽIŠTA RADA U
REPUBLICI SRPSKOJ
2019 – 2022.

Banja Luka, april 2019. godine

Ova publikacija štampana je uz podršku (Biroa za poslodavačke aktivnosti) Međunarodne Organizacije Rada. Odgovornost za stavove izražene u ovom izvještaju snosi autor. Međunarodna organizacija rada (MOR) ne snosi odgovornost za ispravnost, tačnost i pouzdanost materijala, informacija ili stavova iznesenih u ovom izvještaju.

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Ekonomski kontekst	7
3. Analiza tržišta rada RS	8
3.1. Stanovništvo RS	8
3.2. Uticaj migracija na radno sposobno stanovništvo.....	9
4. Projekcije tržišta rada RS.....	11
4.1. Metodologija	11
4.2. Projekcija radno sposobnog stanovništva	12
4.3. Projekcija tražnje za radnom snagom.....	14
4.4 Projekcija ponude radne snage	16
4.5. Projekcija kretanja plata i produktivnosti.....	17
5. Projekcije u sistemu penzionog i zdravstvenog osiguranja	22
5.1. Penzioni sistem	22
5.2. Sistem finansiranja zdravstvene zaštite	24
Zaključak.....	26
Literatura	28

1. Uvod

Ovaj dokument je nastavak istraživanja sprovedenog od strane UUPRS 2017. godine i prezentuje nove rezultate analize i projekcija kretanja na tržištu rada Republike Srpske. Rezultat ove analize su sveobuhvatne projekcije ponude radne snage u budućem srednjoročnom periodu, na bazi sadašnjih trendova, na nivou RS.

Cilj ove analize je dati procjene vezanih za kretanja na tržištu rada u Republici Srpskoj u periodu 2018 - 2022. na osnovu analitičkog pristupa i egzaktnih pokazatelja, te korištenjem navedene analize ojačati kapacitete UUPRS za pripremu policy dokumenata i zagovaračkih stavova Unije u vezi sa određenim javnim politikama koje će Unija zagovarati kroz dostupne mehanizme socijalnog dijaloga.

Nakon analize dostupnih relevantnih statističkih podataka, o demografskoj strukturi, zaposlenosti i karakteristikama radne snage, kao i ekonomskom rastu i dinamici potražnje za radom, ova analiza je odgovorila na pitanje kakva su trenutna kretanja na tržištu rada Republike Srpske, te dala analitički pregled dostupnosti radne snage. Kreirana je i projekcija kretanja ponude/potražnje radne snage na tržištu Republike Srpske u periodu 2019 - 2022. s obzirom na identifikovane trendove u razdoblju 2010 – 2017, te opšta kretanja na tržištu rada.

Pored uvoda, ovaj dokument se sastoji od još tri dijela. Drugi dio govori o makroekonomskoj situaciji u kojoj se Republika Srpska trenutno nalazi, po pitanju ekonomskog rasta, zaposlenosti, inflacije itd. Treći dio predstavlja analizu tržišta rada Republike Srpske i to analizu radno sposobnog stanovništva, aktivnog i neaktivnog stanovništva, tražnje za radnom snagom i ponude radne snage. Četvrti dio su projekcije u periodu 2018-2022. u kategorijama radno sposobnog stanovništva, aktivnog i neaktivnog stanovništva, tražnje za radnom snagom i ponude radne snage. U petom dijelu govorimo o implikacijama dešavanja na tržištu rada na penzioni sistem i sistem zdravstvenog osiguranja.

2. Ekonomski kontekst

U periodu prije globalne finansijske i ekonomske krize, stope realnog rasta u RS su iznosile preko 5%. Međutim, svjetska ekonomska recesija dovela je do smanjenja ekonomske aktivnosti. Nakon pada realnog BDP-a u 2009. godini za 3% i dvije godine krize, sa vrlo skromnim stopama rasta, ekonomija u BiH ni u 2012. nije zabilježila ekonomski rast. Naprotiv, u 2012. godini se desio pad BDP-a od 1,1%, što predstavlja nazadovanje u odnosu na skromnih 0,7% iz 2010. i 1% iz 2011. godine. U 2013. i 2014. godini, takođe, imamo skroman rast.

Tabela 1. Pregled ključnih makroekonomskih indikatora RS, 2009 - 2017.

Indikatori	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Nominalni BDP (u milionima KM)	8236.3	8318.2	8682.4	8585	8760.8	8847.1	9250	9630.6	10076
BDP, nominalna stopa rasta (u %)	-3	1	4.4	-1.1	2	1.0	4.6	4.1	4.6
BDP, realna stopa rasta (u %)	-3	0.8	0.8	-1.1	1.9	0.4	2.6	3.5	3.1
BDP per capita (u KM)	5739	5805	6073	6006	6146	6225	7921	8320	8739
Stopa rasta industrijske proizvodnje (%)	19	5	4.7	-4.2	4.1	0.6	3	8.1	1.4
Broj nezaposlenih	139536	145343	150344	153225	15129	145919	139465	125906	114364
Broj zaposlenih	258634	244453	238956	238178	23864	241544	245975	253305	260608
Stopa nezaposlenosti (zvanična statistika), %	35.5	37.3	38.7	39.3	38.7	37.7	36.2	33.2	30.5
Stopa nezaposlenosti (ARS - ILO)	21.4	23.6	24.5	25.6	27	25.7	25.2	24.8	20.9
Prosječne plate (u KM)	788	784	809	818	808	825	831	836	831
Potrošačke cijene (prosječna godišnja promjena u %)	-0.4	2.5	3.9	2.1	0	-1.2	-1.4	-0.2	0.4

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srbije

Međutim, za 2015, 2016. i 2017. godinu imamo izrazito pozitivne trendove u ovoj oblasti. Realni rast je bio znatno viši nego u prethodnom periodu i to je rezultat snažne privredne ekspanzije u Evropskoj Uniji. Naša privreda bilježi i značajan rast izvoza i rast produktivnosti, ali to je i dalje ispod pretkriznih stopa rasta iznad 5%.

3. Analiza tržišta rada RS

3.1. Stanovništvo RS

Smanjenje brojnosti radne snage i starenje stanovništva sve više postaju ograničavajući faktor privrednog rasta i razvoja u Republici Srpskoj. U Tabeli 2. vidimo razmjere tih tendencija.

Tabela 2. Podaci o stanovništvu Republike Srpske (u hiljadama)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno stanovništvo	1.168	1.155	1.109	1.096	1.064	1.052	1.021	1.033	1.001	1.020	974	943
Radno sp. stanovništvo	964	969	938	927	901	898	882	891	873	885	867	838
Aktivno stanovništvo	417	455	441	439	432	429	418	422	410	417	409	396
Zaposleni	298	340	350	345	329	324	311	308	305	312	308	313
Nezaposleni	119	115	90	94	102	105	107	114	105	105	101	83
Nezaposlenost (%)	28.5%	25.3%	20.5%	21.4%	23.7%	24.5%	25.6%	27.0%	25.6%	25.2%	24.7%	21.0%
Neaktivno stanovništvo	547	514	497	488	469	469	464	469	463	468	458	443
Lica mlađa od 15 godina	205	186	170	169	164	154	139	142	128	135	106	105

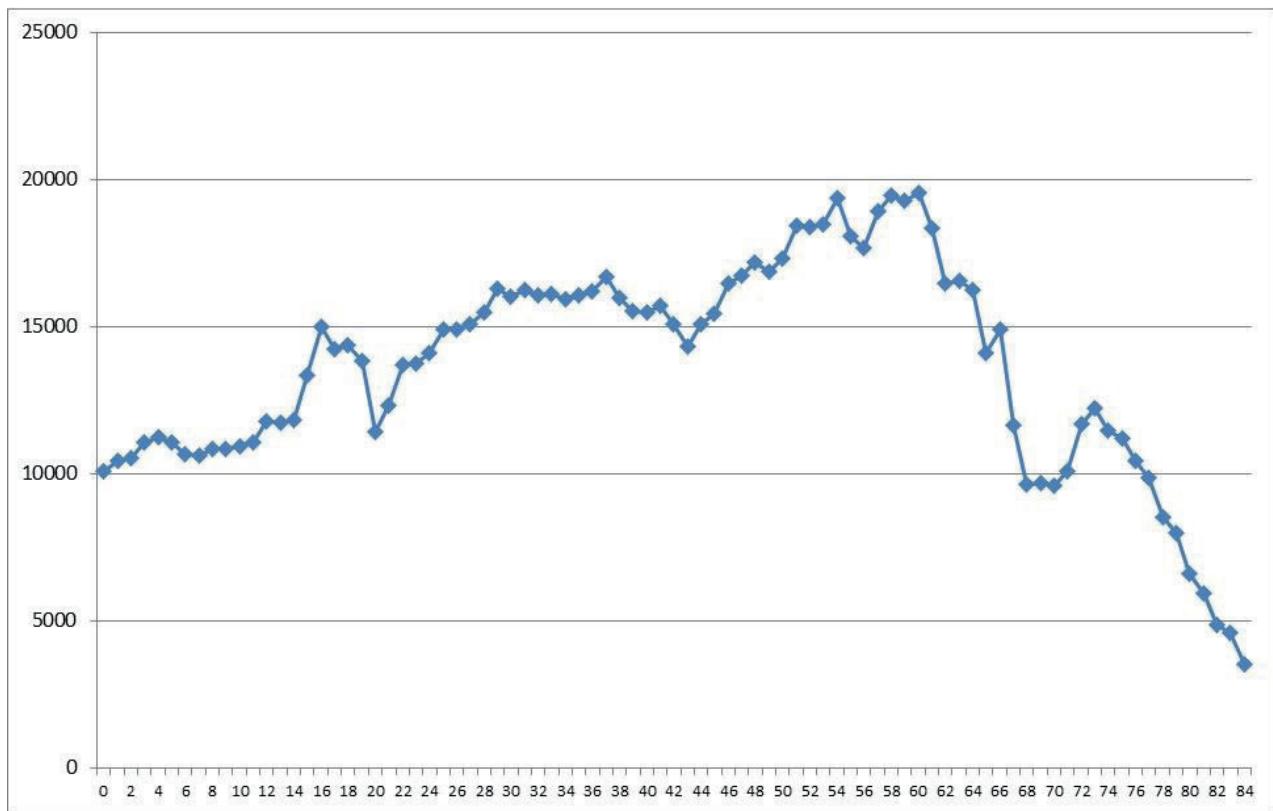
Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Anketa o radnoj snazi

Ako posmatramo radno sposobno stanovništvo u zadnjih 10 godina, uočava se izražen trend pada, i to od oko 964.000 u 2006. godini na 838.000 u 2017, što je smanjenje za 126.000 ljudi ili za 13%. Od ukupnog radno sposobnog stanovništva, aktivno stanovništvo tj. radna snaga (zbir zaposlenih i nezaposlenih) je na relativno istom nivou na početku i na kraju ovog perioda, dok je nivo neaktivnog stanovništva tj. radno sposobnog stanovništva koje ne traži zaposlenje, značajno opao.

Ovdje posebno treba naglasiti da je stopa neaktivnosti (udio neaktivnih i nezaposlenih u ukupnom radno sposobnom stanovništvu) u RS jako niska, posebno u poređenju sa drugim zemljama. Ona u RS iznosi oko 63%, i to znači da je skoro dvije trećine radno sposobnog stanovništva ili nezaposленo ili neaktivno. U ovom trenutku to je negativno, ali ovako veliki broj neaktivnih, stvara rezervu za budući period u kom se povećava tražnja, a smanjuje ponuda radne snage.

S druge strane, posljedice negativnog prirodnog priraštaja naročito se vide kod lica mlađih od 15 godina, gdje je zabilježen pad od oko 205.000 u 2006. godini na 105.000 u 2017, što je smanjenje za 100.000 djece ili za 48,8%. Kao uzroci negativnog trenda ističu se negativan prirodni priraštaj i migracije, čime se smanjuje radna snaga i ljudski kapital u zemlji.

Generalno, broj stanovnika u RS je u opadanju, a evidentna je i činjenica da stanovništvo u RS stari. Na grafikonu 1. vidimo starosnu strukturu stanovništva Republike Srpske. U prikazanoj strukturi dominira stanovništvo u starosti od 50 do 60 godina. Ovakva struktura stanovništva ima negativne implikacije na dalji demografski i privredni razvoj.

Grafikon 1. Struktura stanovništva Republike Srpske po godinama života, 2013. godina

Izvor: Republički zavod za statistiku RS, Popis 2013.

U demografskom pogledu, ovakva struktura stanovništva negativno utiče kako na ukupno kretanje, tako i na dalje pogoršanje strukture stanovništva. U privrednom smislu, starenje stanovništva utiče na smanjenje broja stanovnika u radnom dobu te na stepen aktivnosti ukupnog stanovništva. Upravo zbog negativnih posljedica koje izaziva, problem starenja stanovništva jedan je od velikih problema koji uzrokuju depopulaciju ovog prostora.

3.2. Uticaj migracija na radno sposobno stanovništvo

Sljedeći važan razlog depopulacije prostora Republike Srpske je migracioni odliv stanovništva. Zbog migracionog odliva Republika Srpska gubi značajan broj mlade, radno sposobne populacije. U ovoj analizi koristićemo podatke o novoizdatim boravišnim dozvolama za građane BiH u zemljama EU¹, koji se vode u bazama podataka Eurostata. U ovom istraživanju koristićemo pretpostavku da je trend migracije stanovništva BiH vrlo sličan, ako ne i isti, kao trend migracija iz RS.

¹ Eurostat posjeduje podatke samo za BiH. Za Republiku Srpsku u ovom trenutku nije moguće doći do egzaktnih pokazatelja migracija. Postoje neka anketna istraživanja, ali je njihova metodologija nepouzdana.

Tabela 3. Broj novoizdatih dozvola boravka za građane BiH u zemljama EU

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Evropska Unija 28	11,013	11,717	14,856	16,440	18,688	19,934	26,400	36,401
Njemačka	1,279	1,462	3,450	4,036	5,347	5,257	9,461	12,461
Slovenija	2,328	3,446	3,581	3,064	4,369	4,861	6,330	10,414
Hrvatska	:	:	:	1,284	1,002	866	2,382	5,526
Austrija	1,703	2,459	3,077	3,603	4,057	4,520	4,060	3,350
Švedska	674	719	869	780	762	768	809	1,085
Italija	3,226	1,908	1,920	1,689	1,402	1,556	1,040	989
Švajcarska	:	:	681	702	621	609	668	624
Češka	123	70	359	217	179	479	590	528
Francuska	356	334	326	417	400	357	377	364
Velika Britanija	237	212	219	335	172	155	208	329
Norveška	154	166	196	225	224	279	256	306
Holandija	182	417	162	195	169	164	173	164
Belgija	286	179	140	161	156	167	131	161
Malta	4	20	21	36	64	101	82	145
Luksemburg	85	99	148	74	101	126	124	138
Slovačka	6	18	37	36	27	46	43	126
Mađarska	40	53	70	142	120	138	180	118
Poljska	17	38	43	34	54	67	51	114
Finska	232	92	204	90	94	106	97	95
Danska	97	58	75	103	65	67	56	83
Španija	52	59	41	57	61	46	56	76
Island	14	4	7	6	8	8	6	41
Irska	30	32	28	25	25	19	47	40
Grčka	21	14	15	23	25	21	35	37
Rumunija	18	7	31	19	14	24	39	22
Bugarska	3	3	5	7	6	5	6	16
Portugal	3	10	17	4	7	11	8	12
Lihtenštajn	:	:	:	12	13	15	9	8
Letonija	0	1	4	2	3	0	2	4
Kipar	11	6	12	3	5	6	8	3
Estonija	0	0	0	2	1	0	2	1
Litvanija	0	1	2	2	1	1	3	0

Izvor: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/migration-and-citizenship-data/database>

Prema podacima Eurostata, u posmatranih osam godina, 155.449 ljudi se odselilo iz BiH u neku od zemalja EU. Pet ključnih zemalja ka kojima su se kretali migranti iz BiH su: Njemačka, Slovenija, Hrvatska, Austrija i Italija. Ono što posebno zabrinjava je to što broj onih koji se iseljavaju iz BiH iz godine u godinu raste. Na početku perioda, to je bilo oko 11.000 ljudi, a na kraju perioda oko 36.000.

Ovdje se mora naglasiti da je ovdje zabilježena samo legalna migracija, gdje ljudi dobijaju boravišne dozvole i uključuju se u formalni sektor. Takođe, postoji dio stanovništva koji se „nelegalno“ seli u zemlje EU, i taj broj se procjenjuje na najmanje 15-20% od broja migranata koji se sele kroz oficijelne kanale.

4. Projekcije tržišta rada RS

4.1. Metodologija

Osnovna metoda u kreiranju projekcija na tržištu rada u Republici Srpskoj je statistička metoda ekstrapolacije trenda i to trendova tražnje i ponude radne snage na nivou RS i na nivou odabralih opština. Ekstrapolacija trenda se sastoji od predviđanja situacije ili budućih kretanja na osnovu situacije ili prošlih kretanja. Predmet analize je skup hronološki utvrđenih vrijednosti odabralih varijabli u oblasti karakteristika stanovništva, zaposlenosti i nezaposlenosti radne snage.

Model linearног trenda koji smo ovdje koristili objašnjava linearно kretanje (pozitivno ili negativno) vrijednosti posmatranog vremenskog niza kroz vrijeme. Osim prikaza linearног kretanja pojave vremenskog niza na temelju ocijenjenog modela vršili smo predviđanje vrijednosti pojave za neka buduća razdoblja.

U teoriji, mogućnost korištenja metode trenda postoji uvijek kada postoji vremenski niz, ali u praksi, za primjenu linearног trenda najpogodniji su vremenski nizovi s jednogodišnjim vremenskim razdobljima. Takođe, ako se trend izračunava na bazi malog broja podataka, treba postojati rezerva kod interpretacije istog.

Model linearног trenda smo koristili u sljedećoj formi:

$$Y_t = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 X_t + e_t$$

gdje je:

Y – vrijednost vremenskog niza; zavisna varijabla,

X – vrijeme; nezavisna varijabla,

e – slučajna komponenta koja pokazuje da oko linije konkretnog linearног trend modela postoje pozitivna i/ili negativna odstupanja od originalnih vrijednosti.

U ocjeni trenda koristili smo i koeficijent determinacije (R^2). Koeficijent determinacije je odnos sume kvadrata odstupanja protumačenih trend modelom i sume kvadrata ukupnih odstupanja. Koeficijent determinacije pokazuje koliko je procenata sume kvadrata odstupanja vrijednosti varijable Y od aritmetičke sredine protumačeno trend modelom. Jednostavno rečeno, koliko se kretanje pojave može objasniti trendom. Trend model je reprezentativniji što je ovaj pokazatelj bliži 1 ili 100%. Reprezentativnost modela trenda je veća u slučajevima kada postoje male razlike između originalnih vrijednosti vremenskog niza i trenda vrijednosti.

Iako je linearna ekstrapolacija vrlo jednostavna metoda predviđanja, njeni rezultati često su se pokazivali tačnijima od rezultata nekih znatno složenijih metoda. S druge strane, jasno je da se linearna ekstrapolacija ne može koristiti za uspješno prognoziranje budućih promjena koje nisu nastavak prethodnih promjena. Bez obzira na spomenute nedostatke metode ili informacija koje su potrebne za njenu primjenu, linearna ekstrapolacija je jednostavna, intuitivno razumljiva i lako primjenjiva metoda, što je posebno vrijedno ako se prognoziranje vrši na nivou lokalnog tržišta rada.

Podloge za ovo istraživanje bile su standardni izvještaji statističkih institucija (Statistički godišnjak, Anketa o radnoj snazi i dr), ali i posebni izvještaji generisani za specifične potrebe ovog istraživanja.

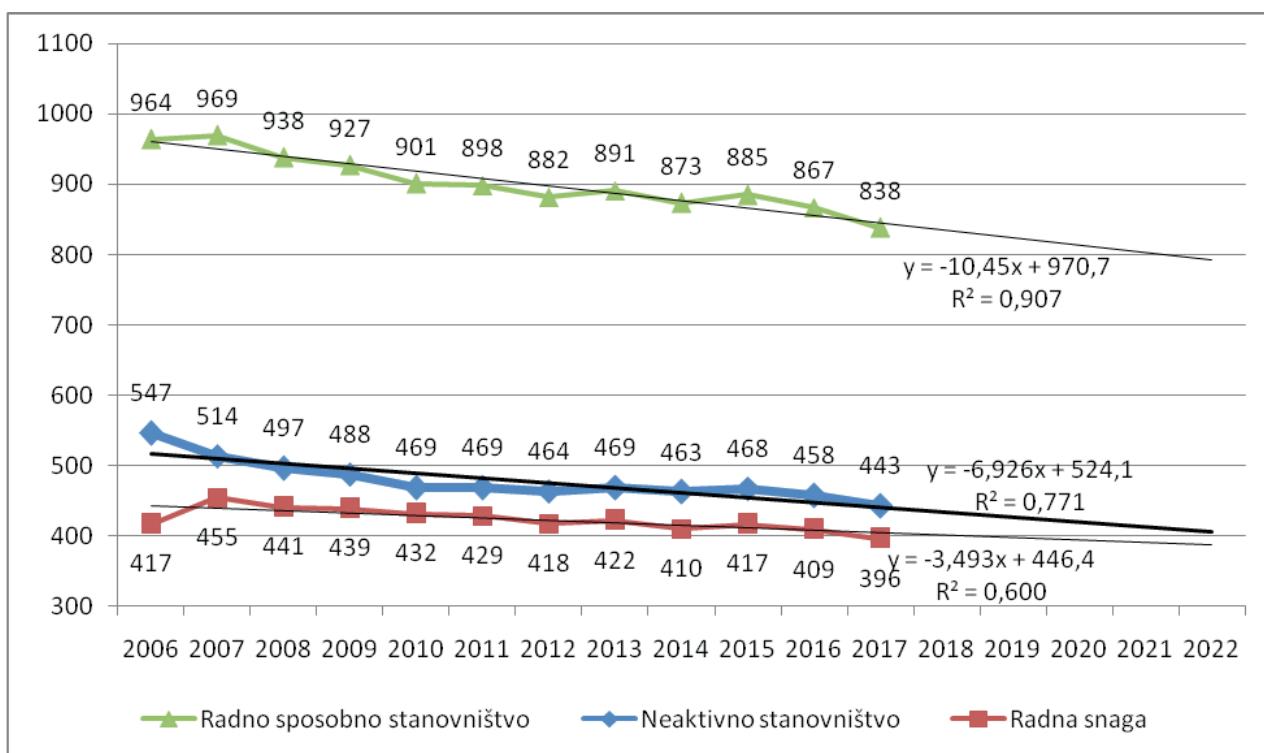
4.2. Projekcija radno sposobnog stanovništva

Prema našim projekcijama, u narednih pet godina broj radno sposobnih stanovnika će se smanjiti za 45.000 ljudi, sa 838.000 na 793.000. U relativnim odnosima, to znači da će se radno sposobno stanovništvo smanjiti za 5,3%.

Kao što smo naglasili u analizi postojećih podataka, u zadnjih 10 godina imamo izražen trend pada radno sposobnog stanovništva. Pošto je realno pretpostaviti da u ovoj oblasti neće biti značajnijih promjena do 2022. godine, ovaj trend će se nastaviti.

Ovaj trend će imati različit uticaj na aktivno stanovništvo (radnu snagu) i neaktivno stanovništvo, kao sastavne dijelove radno sposobnog stanovništva. Naime, naše projekcije govore da bi radna snaga trebalo da ostane na nešto malo nižem nivou kao u 2017. godini, a da će ovo smanjenje uglavnom odnositi na smanjenje neaktivnog stanovništva.

Grafikon 2. Projekcija radno sposobnog stanovništva RS do 2022. godine

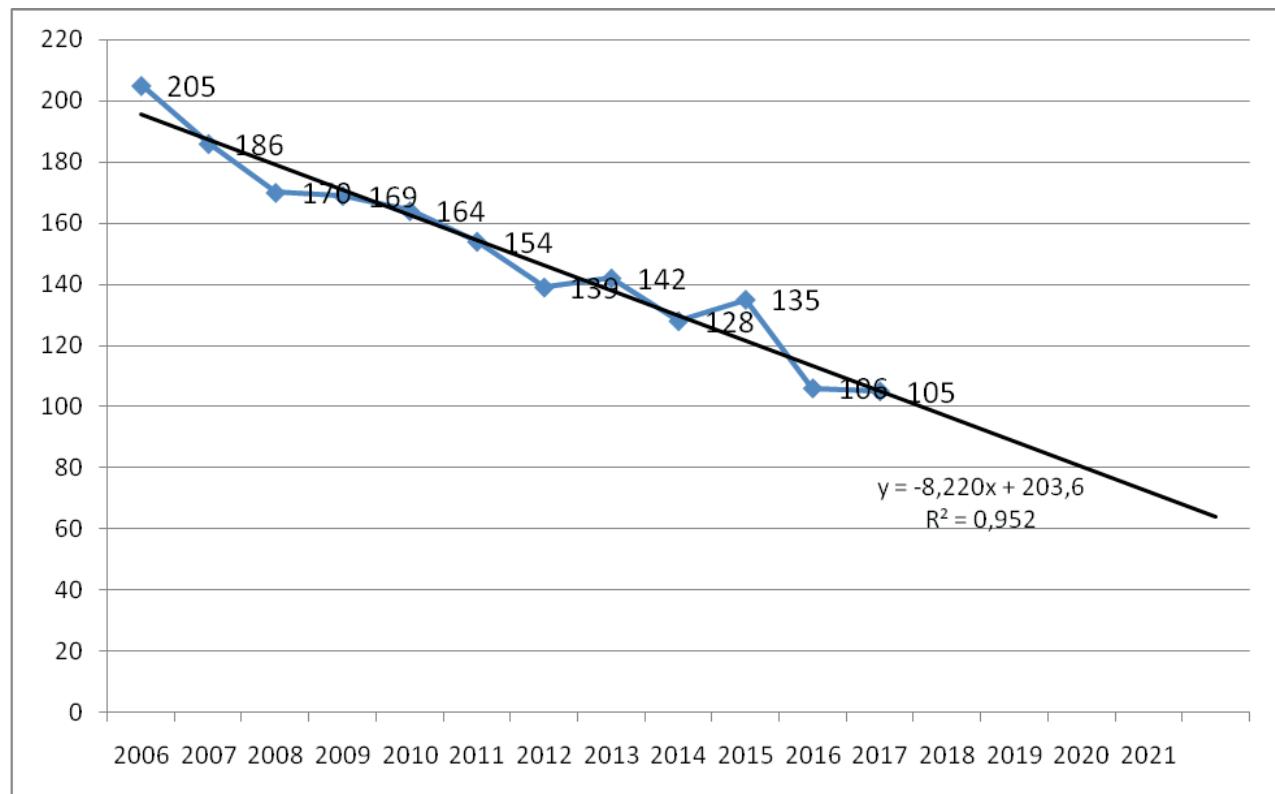

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Opadanje broja radno sposobnih stanovnika utiče tako da bi radna snaga trebalo da se, u periodu 2019 - 2022, smanji u odnosu na 2017. godinu (nekih 3,3%), a da smanjenje neaktivnog stanovništva iznosi 7,2%. Zadržavanje radne snage na približno sličnom nivou, a smanjenje neaktivnog stanovništva znači da se povećavaju fluktuacije iz neaktivnog ka aktivnom kontingentu. Ovo povećava troškove preduzećima u oblasti obuke novoprdošlih radnika koji treba da zadovolje tražnju nastalu zbog povećanja proizvodnje, ali i tražnju nastalu zbog odliva kvalifikovanih radnika u inostranstvo.

Međutim, depopulacija naših prostora se najizraženije vidi na projekciji broja djece do 15 godina, u Republici Srpskoj. Skoro da je alarmantan podatak da će se broj djece do 15 godina u Republici Srpskoj smanjiti za oko 35.000 do 2022. Razlog za ovo je, prije svega, negativan prirodni priraštaj.

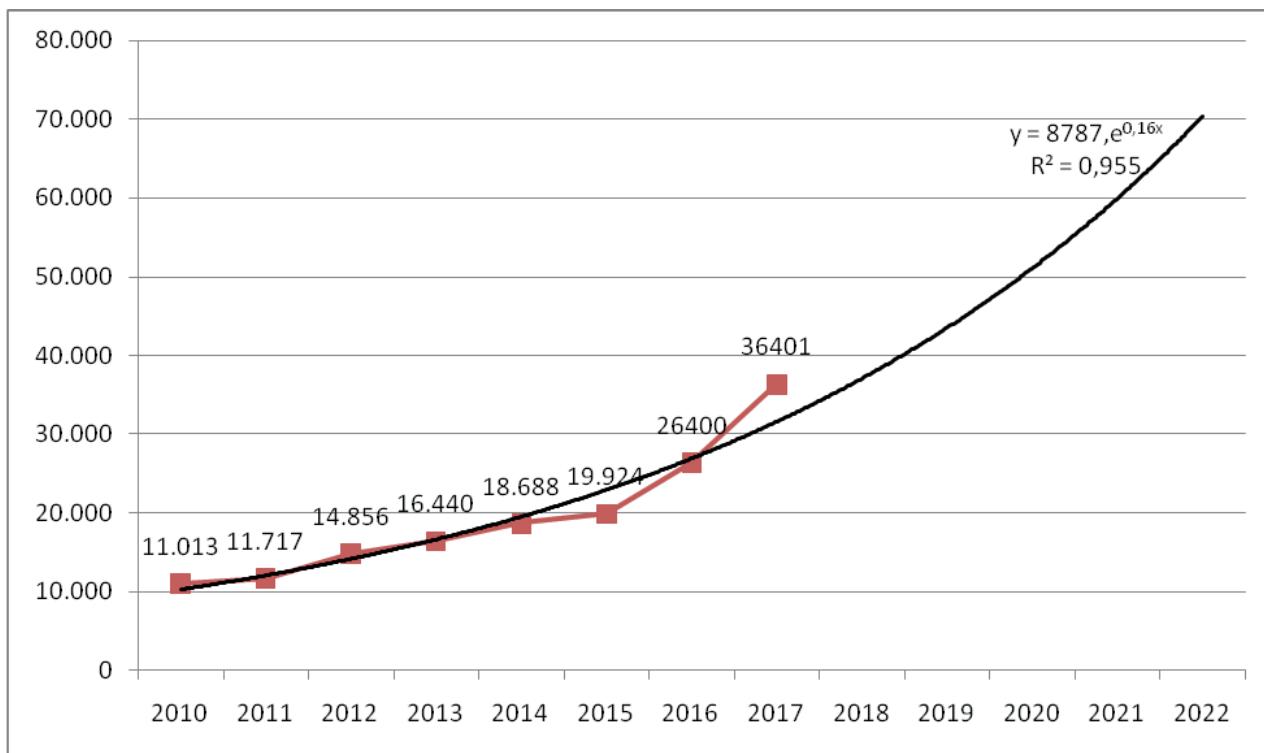
Grafikon 3. Projekcija broja djece do 15 godina u RS do 2022. godine

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Svake godine se bilježi sve lošija demografska slika, kontinuitet pada prirodnog priraštaja ukazuje na sve veći broj umrlih, a sve manji broj živorođenih. Ovi podaci govore da je Republika Srpska već odavno ušla u proces depopulacije, odnosno smanjivanja broja stanovnika.

Međutim, kada se tome dodaju migracije, jer sve više stanovnika u dobi između 20 i 40 godina napušta BiH nego što se doseljava u nju, onda je smanjivanje broja stanovnika još više izraženo. Kao što smo već rekli, u ovoj projekciji koristili smo podatke o novoizdatim radnim dozvolama za građane BiH u zemljama EU, koji se vode u bazama podataka Eurostata, uz prepostavku da je trend migracije stanovništva BiH, vrlo sličan, ako ne i isti, kao trend migracija iz RS.

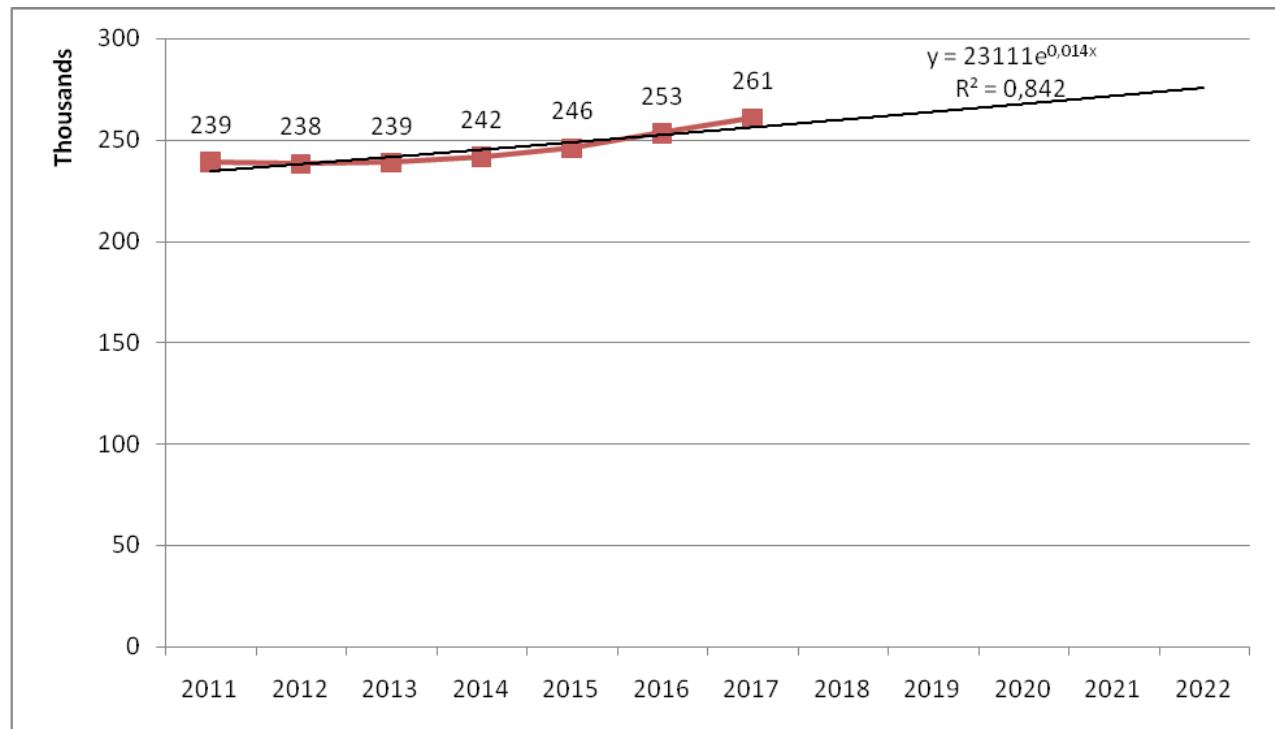
Grafikon 4. Projekcija broja migranata iz BiH, do 2022. godine

Izvor: Eurostat i kalkulacije autora

Prema našoj projekciji baziranoj na podacima Eurostata, od 2019. do 2022. godine, pod pretpostavkom da će se sadašnji trend rasta migracija nastaviti, BiH će napustiti oko 210.000 ljudi. Mora se naglasiti da bi priključenje zemlje EU dodatno intenziviralo prisutne migracione procese, ali da je ovdje pretpostavka da neće biti priključenja BiH Evropskoj Uniji u projektovanom periodu.

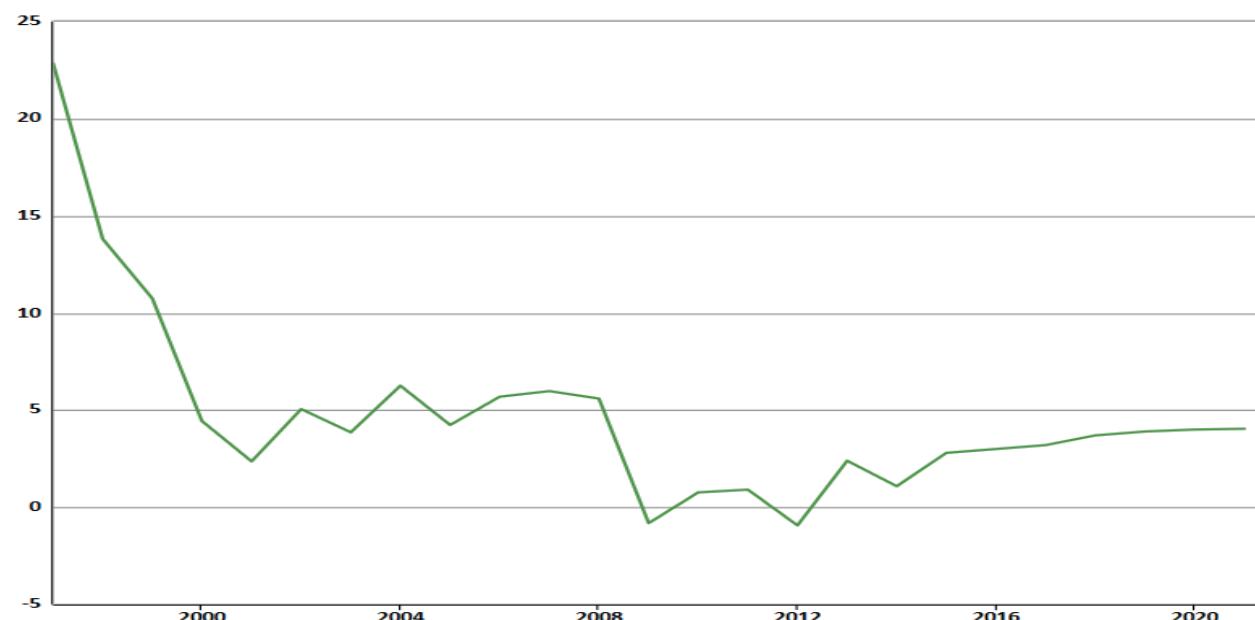
4.3. Projekcija tražnje za radnom snagom

U uslovima smanjenja radno sposobnog stanovništva, tražnja za radnom snagom će nastaviti da raste. Broj radnih mjeseta će sa 260.608 u 2017, porasti na oko 276.000 u 2022. godini, što je razlika od oko 15.000 novih radnih mjeseta ili prosječno oko 2.300 radnih mjeseta godišnje u periodu 2018 – 2022. godina.

Grafikon 5. Projekcija broja zaposlenih u RS do 2022. godine

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Ono što govori u prilog ovakvom razvoju događaja je, svakako, projekcija ekonomskog rasta. Naime, Međunarodni monetarni fond predviđa nastavak ekonomskog rasta u BiH. Na grafikonu 6. vidimo projekciju ekonomskog rasta od strane MMF-a, gdje se u cijelom periodu predviđaju stope rasta od 3-4%.

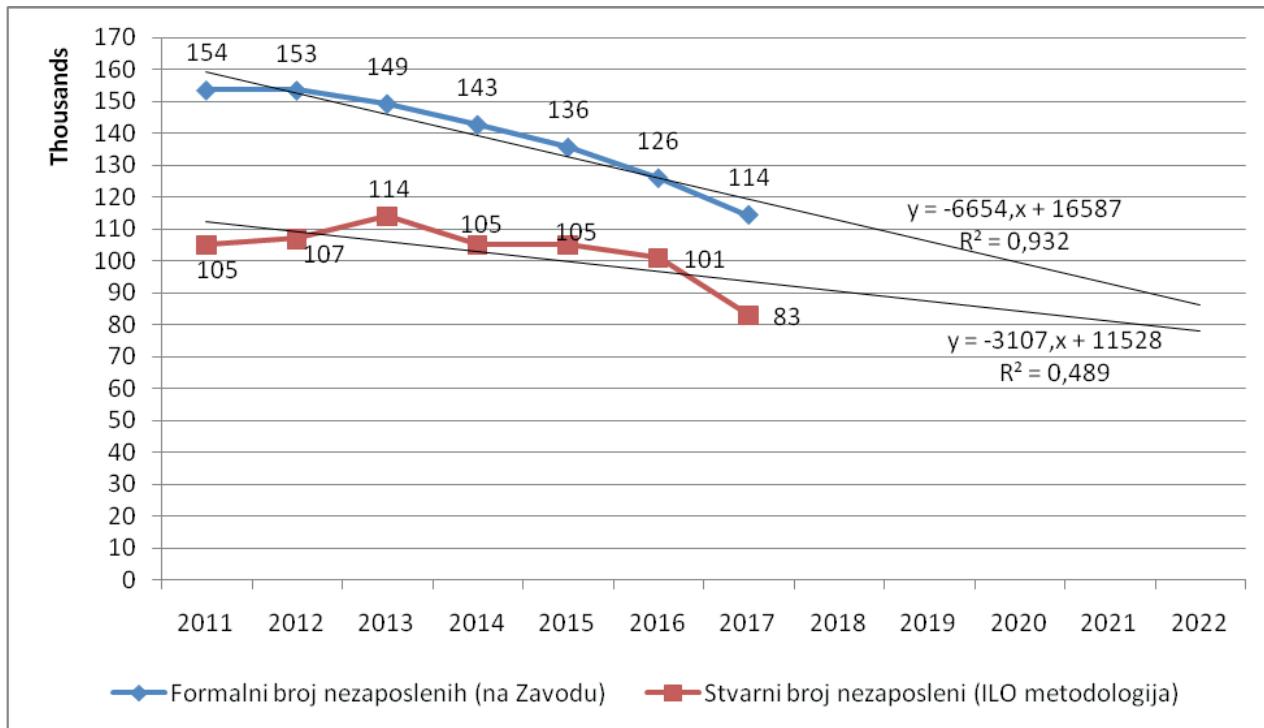
Grafikon 6. Projekcija ekonomskog rasta u BiH (u procentima)

Izvor: MMF, <https://knoema.com/IMFWEO2016Apr/imf-world-economic-outlook-weo-april-2016?country=1000200-bosnia-and-herzegovina>

4.4 Projekcija ponude radne snage

Prema dosadašnjem trendu do 2016. godine, broj nezaposlenih tj. višak ponude nad tražnjom radne snage će opadati i u periodu 2019 - 2022. godina. Projekcija predviđa pad sa oko 114.000 radnika u 2016, na 85.000 radnika u 2022. godini, što je ukupno 29.000 radnika manje. Od tih 29.000, vjerovatno će se njih oko 15.000 zaposliti na domaćem tržištu (prema projekciji rasta zaposlenosti), dok će ostatak od 14.000 vjerovatno posao naći u inostranstvu².

Grafikon 7. Projekcija broja nezaposlenih u RS do 2022. godine

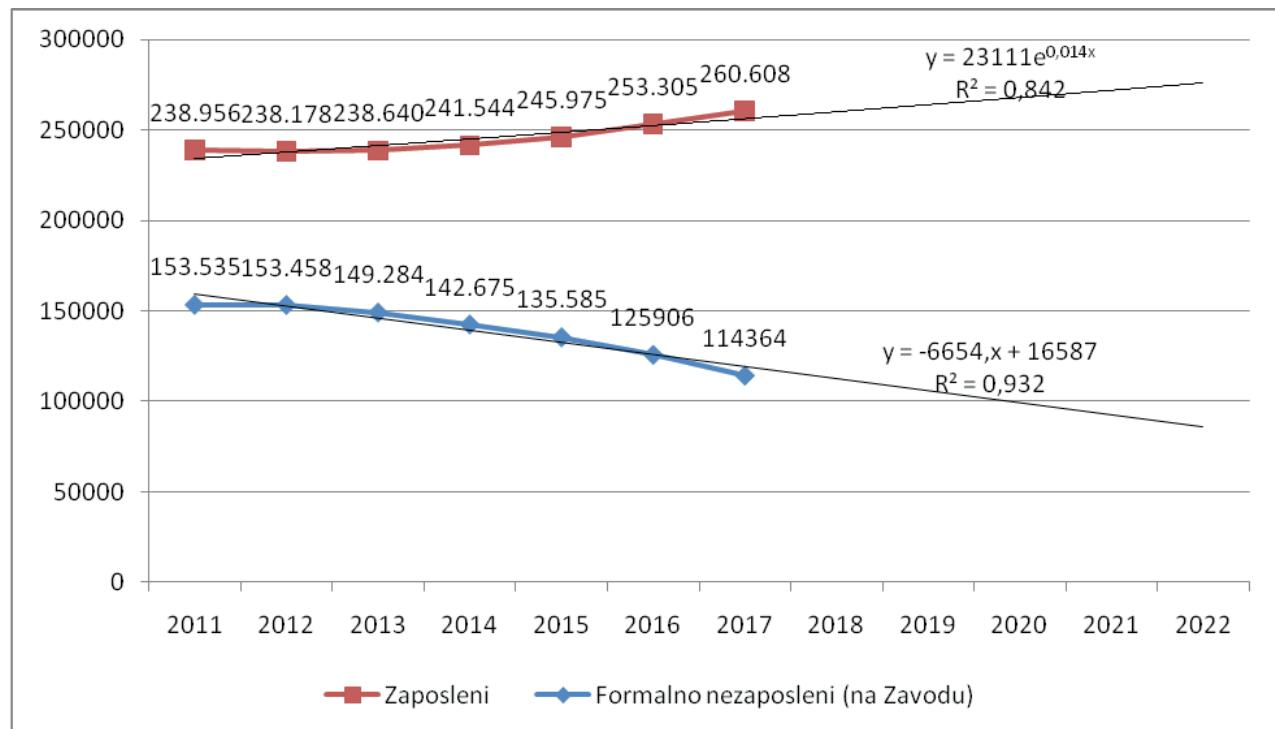
Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Ovdje ponovo treba naglasiti razliku između formalne i stvarne nezaposlenosti. Naime, jedan dio od 114.364 radnika su ljudi koji rade u zoni sive ekonomije ili se bave poljoprivredom. Međutim, na bazi metodologije Međunarodne organizacije, broj nezaposlenih je dosta niži i iznosi 83.000. Ovaj broj je dobijen procjenom na bazi reprezentativnog uzorka i ne uključuje zaposlene u sivoj ekonomiji i zaposlene u poljoprivredi koji se vode kao nezaposleni na evidencijski Zavoda za zapošljavanje.

Projekciju broj formalno zaposlenih smo napravili iz razloga što ovaj broj predstavlja čistu egzogenu varijablu, gdje postoji potpuni obuhvat. Ono što bi se na osnovu prethodno iznesenih činjenica moglo zaključiti je da će projektovani broj formalno nezaposlenih od 85.000 u 2022. godini, značiti da će stvarna nezaposlenost u 2022. godini takođe biti niža i, prema projekciji, iznositi ispod 80.000 stvarno nezaposlenih radnika.

² Ovo je samo dio onih koji migriraju u inostranstvo, jer takođe migriraju i oni koji su zaposleni, oni koji su ekonomski neaktivni, ali i djeca do 15 godina, u okviru porodica koje odlaze u inostranstvo

Grafikon 8. Projekcija ponude i tražnje za radnom snagom u RS do 2022. godine

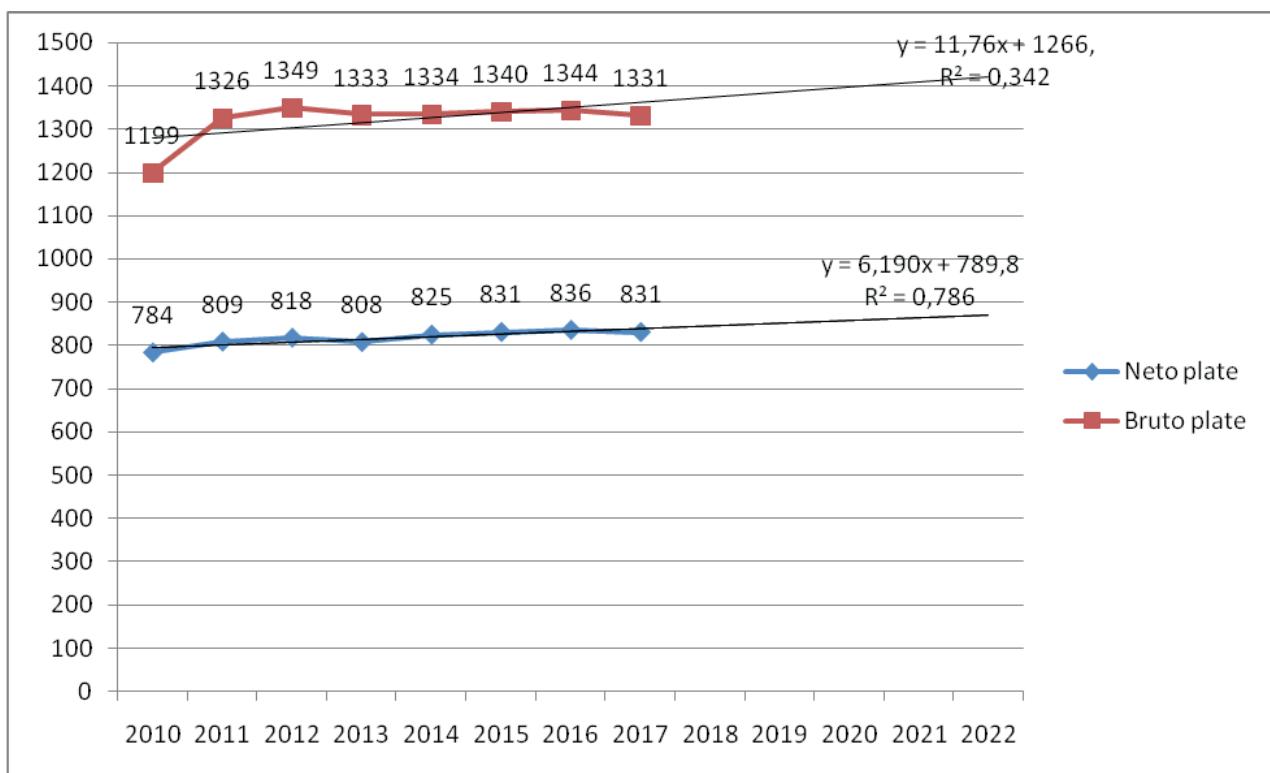

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Kada se situacija sagleda u cjelini, zajednički prikaz projekcije zaposlenih i nezaposlenih ukazuje da je, u periodu projekcije, pad nezaposlenosti izraženiji od rasta zaposlenosti, tako da će se samo jedan dio nezaposlenih zaposliti na domaćem tržištu, dok će ostali vjerovatno pronaći zaposlenje u inostranstvu.

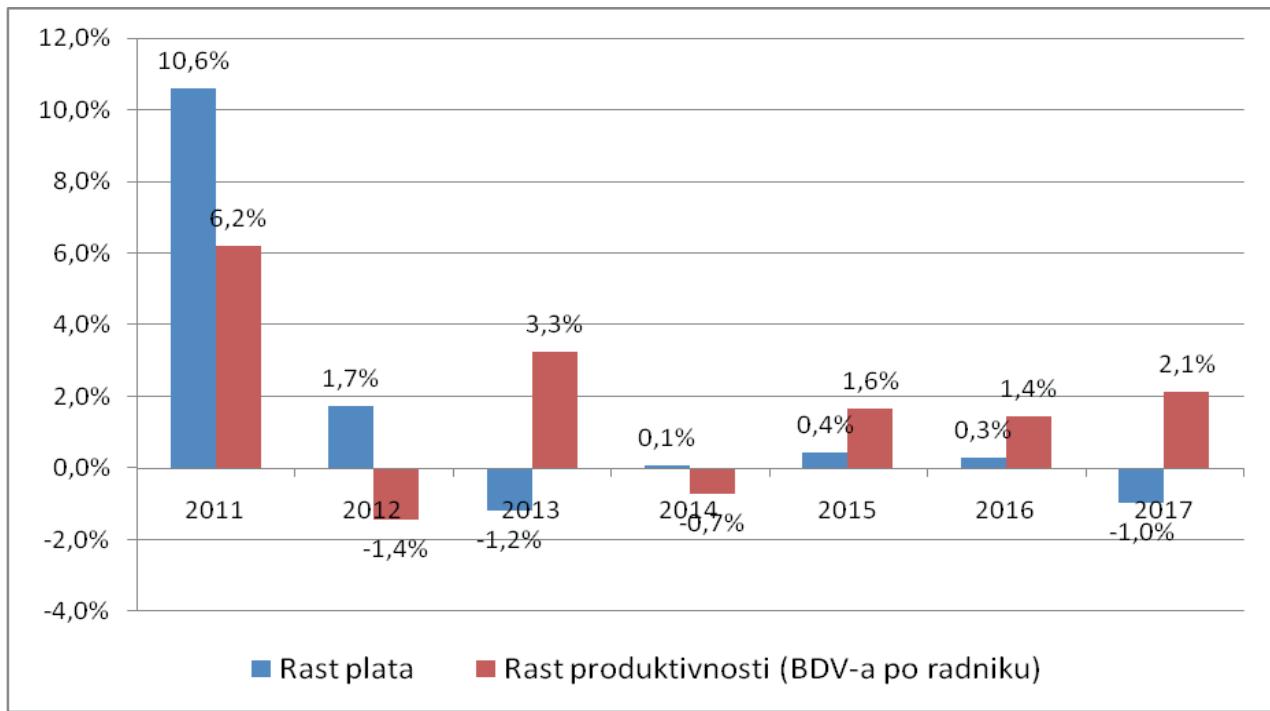
4.5. Projekcija kretanja plata i produktivnosti

Sve ovo neće ostati bez uticaja na nivo plata. Ukupni prosjek bruto plata će do 2022. narasti za manje od 100 KM. Ovo nije naročito veliki rast plata, posebno ako imamo u vidu promjene koje se dešavaju na našem tržištu rada.

Grafikon 9. Projekcija bruto i neto plata u RS

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Međutim, uvijek je uz plate dobro pogledati i kretanje produktivnosti. Kao što vidimo na donjem grafikonu postoji prilična neujednačenost rasta plata i produktivnosti odnosno neujednačenost za svaku od varijabli.

Grafikon 10. Promjene bruto plata i produktivnosti, 2011 – 2017. godina (u %)

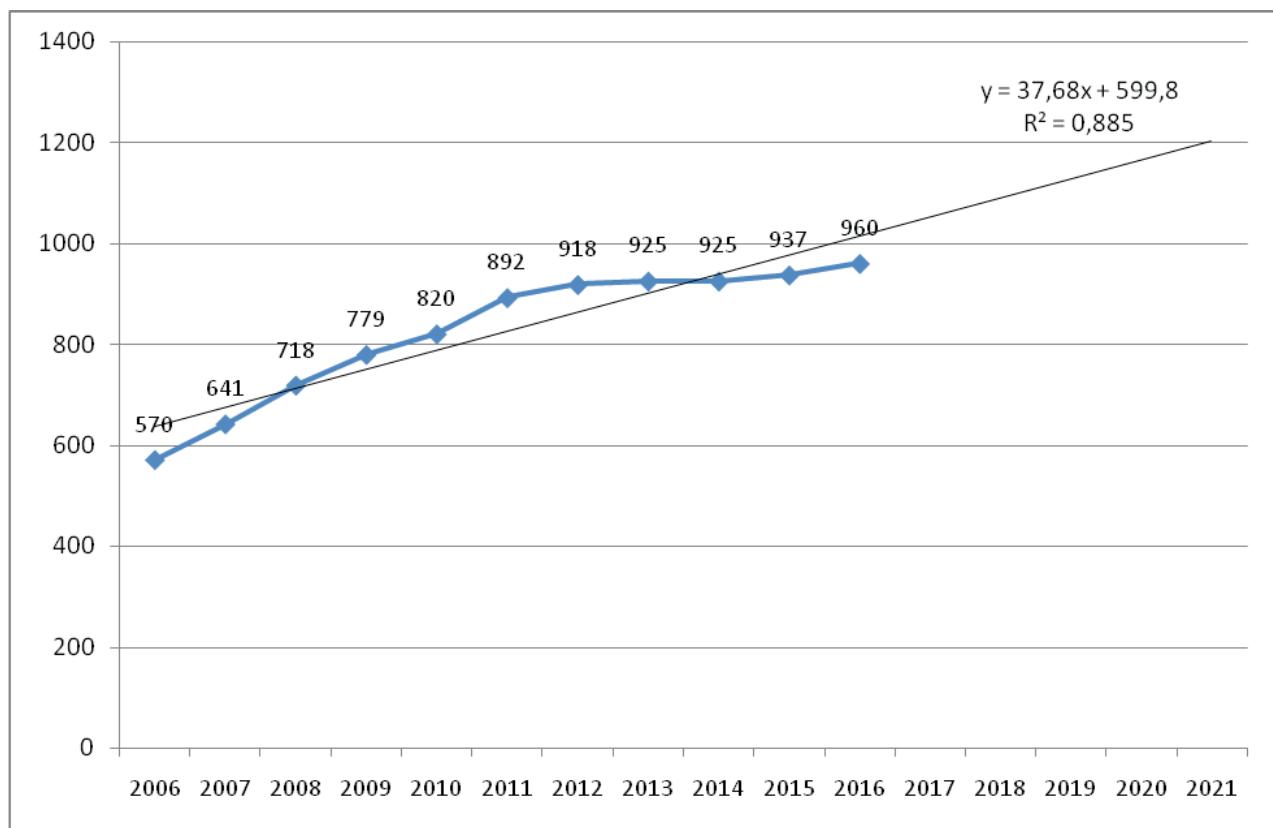
Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Vidimo da je produktivnost rasla u 2011, opala u 2012, ponovo rasla u 2013. itd. Ono što je vidljivo je da je u zadnje tri godine, 2015, 2016. i 2017. produktivnost kontinuirano rasla. Takođem, ono što je ovdje bitno jeste da plate skoro da nisu rasle u zadnje tri godine posmatranog perioda, te da su čak i opadale. To govori da je u tom periodu prihod od kapitala zauzimao povećan udio u dodatnoj vrijednosti od prihoda od rada.

Međutim, ne smijemo zaboraviti da je u RS država najveći poslodavac, a da plate u javnom sektoru, iako su mnogo više nego u privatnom sektoru, stagniraju ili opadaju. Zbog toga je mnogo informativnije pogledati projekciju plata samo za prerađivačku industriju.

Kad na grafikonu 14. pogledamo rast plata u prerađivačkoj industriji, vidimo da je ovaj rast znatno izraženiji. Dakle, prosječna bruto plata u prerađivačkoj industriji će, u periodu 2019 -2022. porasti za oko 250 KM. Šta ovo može značiti za prerađivačku industriju?

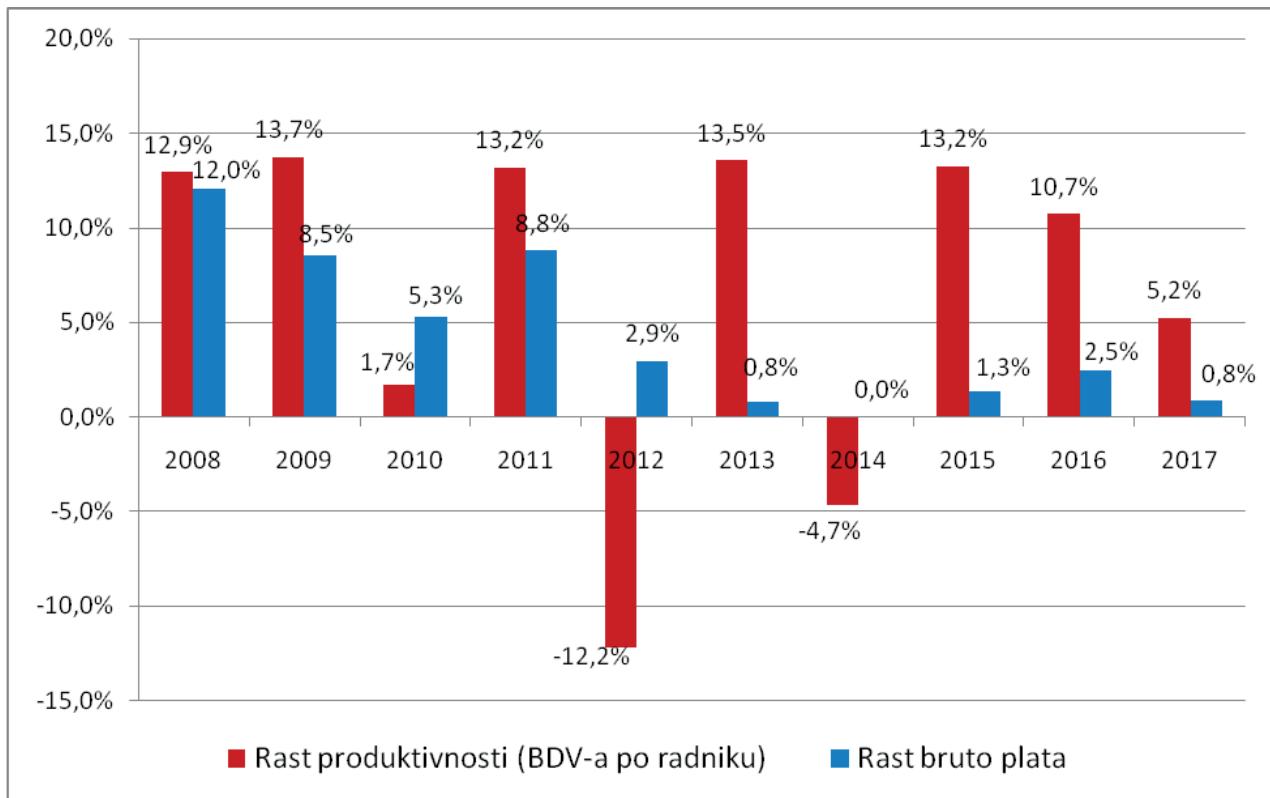
Grafikon 11. Projekcija prosječne bruto plate u prerađivačkoj industriji

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Jednostavno rečeno, ako u prerađivačkoj industriji ne bude barem takvog ili većeg rasta produktivnosti, ovo povećanje plata će znatno smanjiti njihovu konkurentnost, pogotovo na međunarodnom tržištu. Ovo se posebno odnosi na radno intenzivne sektore, kao što su koža i obuća, tekstil, te sva preduzeća koja obavljaju tzv. lohn poslove. Ključna konkurentska prednost takvih preduzeća je jeftina radna snaga i kad ona poskupi, ova prednost se gubi. Zbog toga je od ključne važnosti povećanje produktivnosti i dodatne vrijednosti takvih, a i ostalih preduzeća jer je to jedini način da se kompenzuje ovakav rast plata.

Ono što je ohrabrujuće u ovoj situaciji je rast produktivnosti prerađivačke industrije koji možemo vidjeti na grafikonu.

Grafikon 12. Projekcija prosječne bruto plate u prerađivačkoj industriji

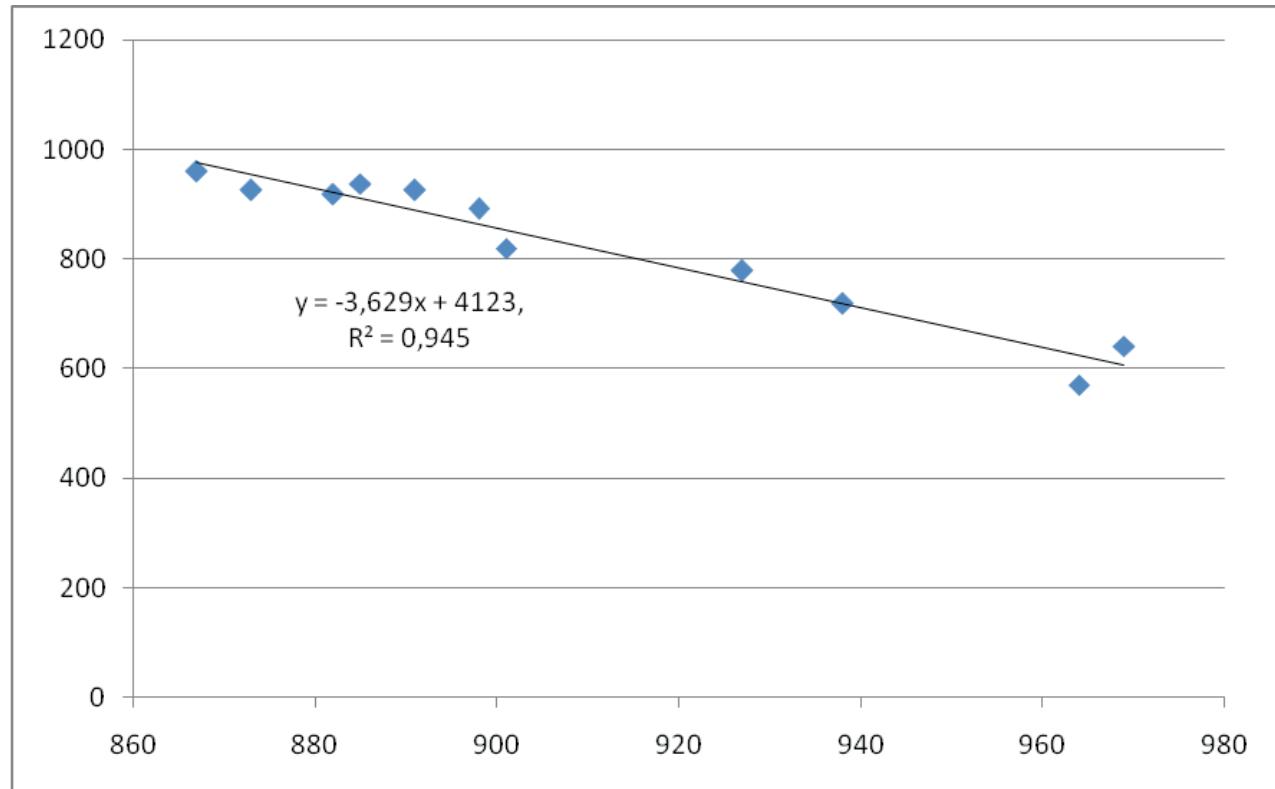
Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Kao i kod cijelokupne privrede ovdje, takođe, vidimo rast produktivnosti koji je pogotovo izražen u 2015., 2016. i 2017. godini. Takođe, vidimo da je produktivnost prerađivačke industrije u zadnje tri godine znatno viša od rasta plata, tako da to govori da trendovi u kojima smo sad omogućavaju rast plata, odnosno da to stvara prostor i za povećanje plata.

Neminovnost rasta plata je i potvrđena regresionom statističkom analizom. U sklopu ovog istraživanja smo povezanost smanjenja radno sposobnog stanovništva i rasta bruto plata u prerađivačkoj industriji analizirali metodom linearne regresije.

Linearna regresija je korištena da utvrdi uticaj broja radno sposobnog stanovništva (nezavisna varijabla), na iznos prosječne bruto plate u prerađivačkoj industriji (zavisna varijabla). Utvrđena je negativna veza sa koeficijentom determinacije (R^2) od visokih 94%, što znači da je ova povezanost izuzetno jaka. Jednostavno rečeno, postoji jaka uzročno-posljedična povezanost smanjenja radno sposobnog stanovništva i povećanja prosječnih bruto plata u prerađivačkoj industriji (grafikon 13).

Grafikon 13. Linearna regresija broja radno sposobnog stanovništva (nezavisna varijabla) i iznosa prosječne bruto plate u prerađivačkoj industriji (zavisna varijabla)

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

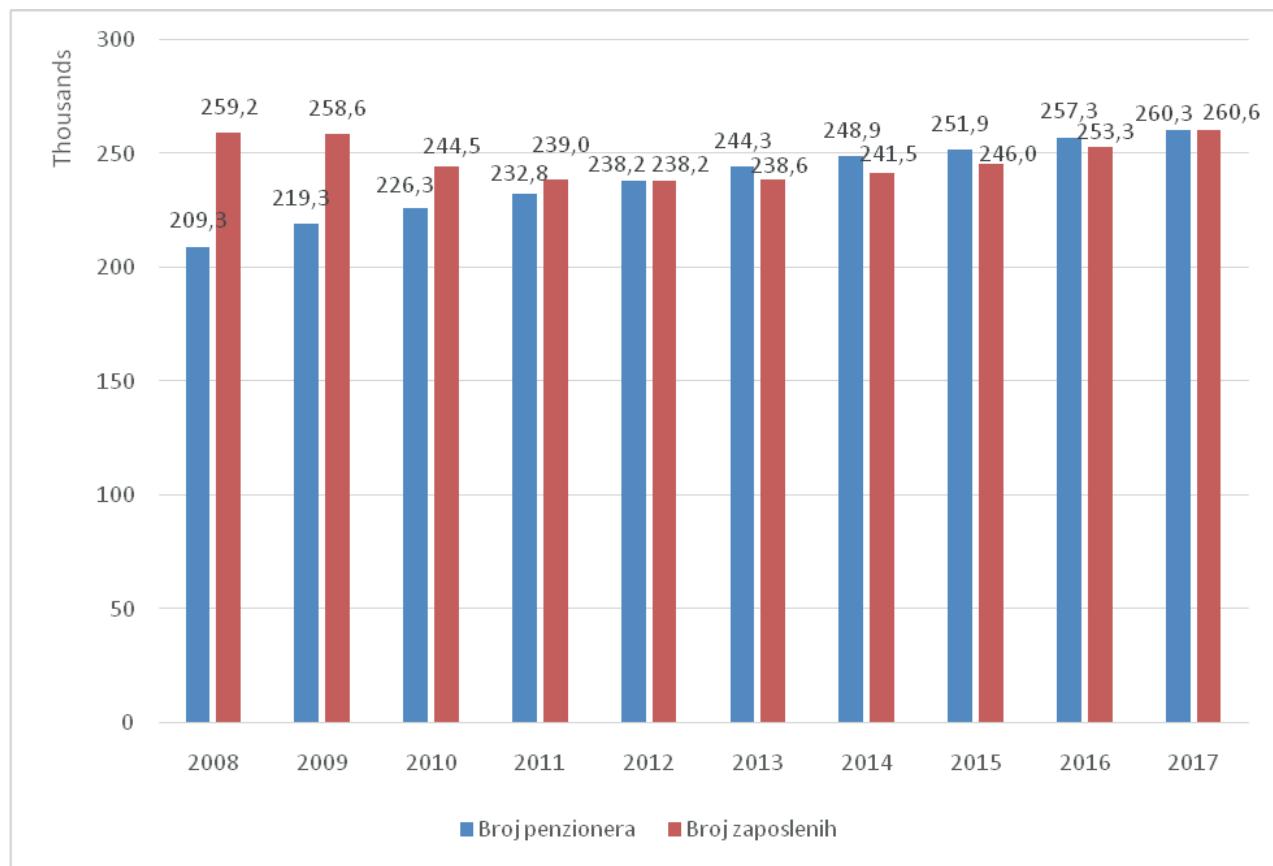
Regresiona statistička analiza pokazuje da će se rast plata neminovno desiti i zato je važno na vrijeme početi sa aktivnostima koje mogu pomoći privredi da se prilagodi ovim trendovima.

5. Projekcije u sistemu penzionog i zdravstvenog osiguranja

5.1. Penzioni sistem

Penzioni sistem u Republici Srpskoj već dugo vremena ima više rashode od prihoda i to može predstavljati problem u budućnosti. Naime, u 2018. godini Fond penzijskog i invalidskog osiguranja Republike Srpske prikupio je 861 milion KM, što je za 8% više nego u 2017. godini. Rashodi su iznosili milijardu i 69 miliona KM, pa je Republika Srpska obezbijedila nedostajuća sredstva od oko 190 miliona KM.

Grafikon 14. Broj penzionera i broj zaposlenih u Republici Srpskoj (u hiljadama)

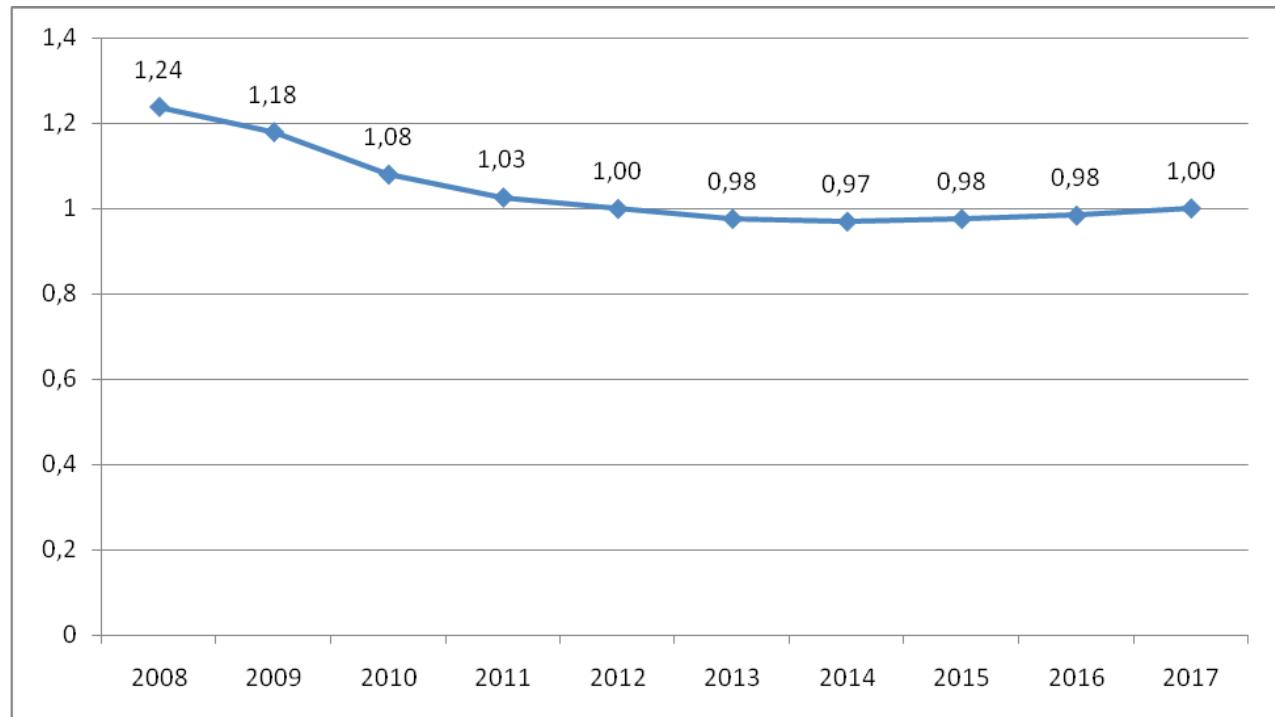
Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Što se tiče visine iznosa, tokom prošle godine penzija, koja je u prosjeku iznosila 370 KM, efektivno je porasla za 4,61% i trenutno čini oko 42 % prosječne plate.

U Republici Srpskoj trenutno ima oko 260.000 penzionera sa isto tolikim brojem zaposlenih. Iz grafikona 14 je vidljivo da je broj penzionera bio manji od broja zaposlenih do 2012. godine. Nakon 2012. godine imamo veći broj penzionera, da bi se 2017. godine opet izjednačio sa brojem zaposlenih.

Ovaj odnos se najbolje vidi kada broj penzionera stavimo u odnos sa brojem zaposlenih, tj. da vidimo koliko ima zaposlenih koji „izdržavaju“ jednog penzionera.

Grafikon 15. Broj zaposlenih na jednog penzionera

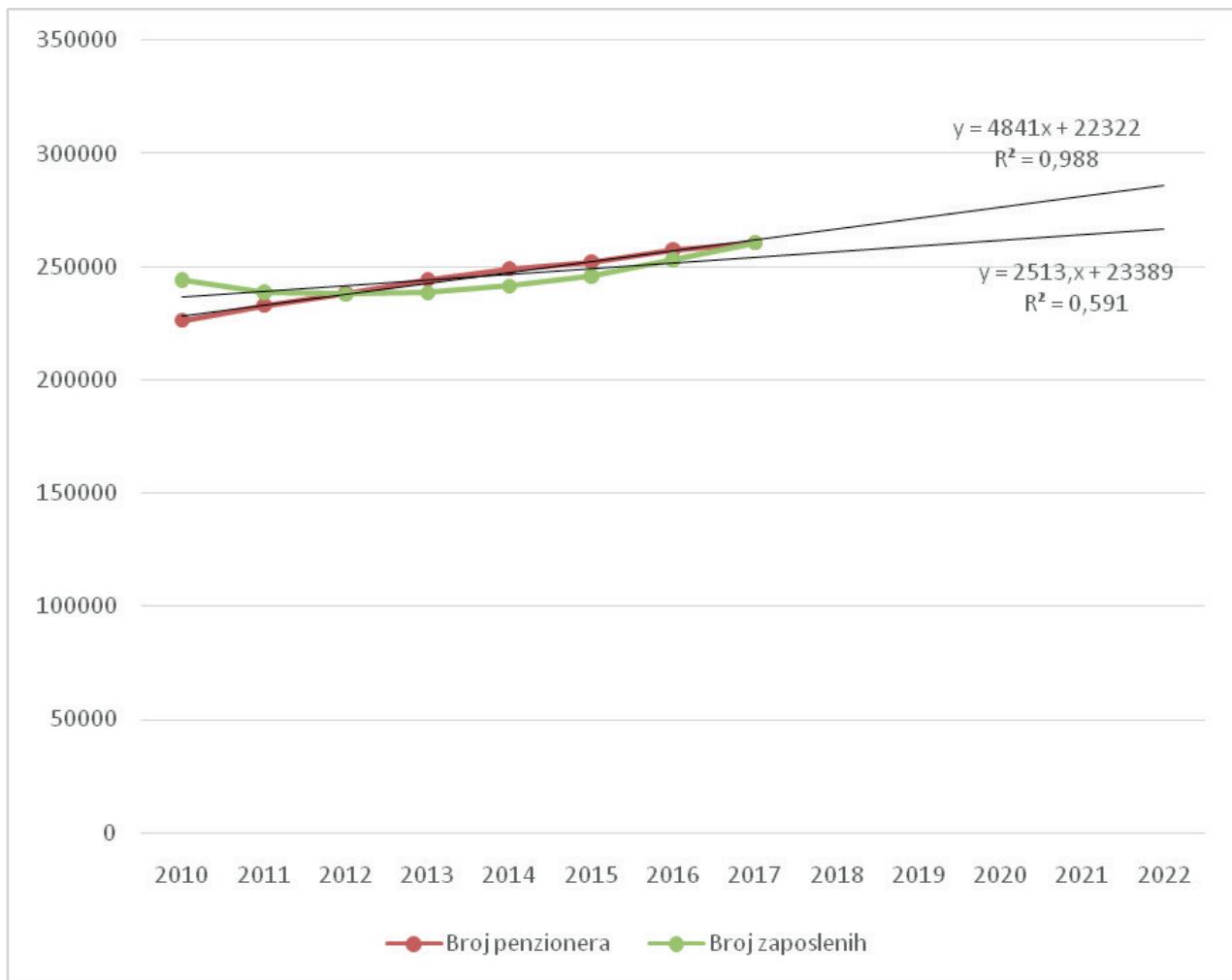

Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Ono što vidimo je da imamo pad broja zaposlenih po jednom penzioneru. Kao što smo vidjeli na grafikonu 14. ovo se dešava bez obzira na činjenicu što broj zaposlenih kontinuirano raste. Stvar je u tome da broj penzionera raste brže od broja zaposlenih.

Pored toga što je to samo po sebi nepovoljno, broj od oko jednog zaposlenog na jednog penzionera je izrazito nepovoljan. Moramo podsjetiti da za optimalno funkcionisanje penzijskog sistema odnos broja penzionera i zaposlenih treba da bude najmanje 1:3.

Grafikon 16. Projekcija broja penzionera i broja zaposlenih do 2022. godine

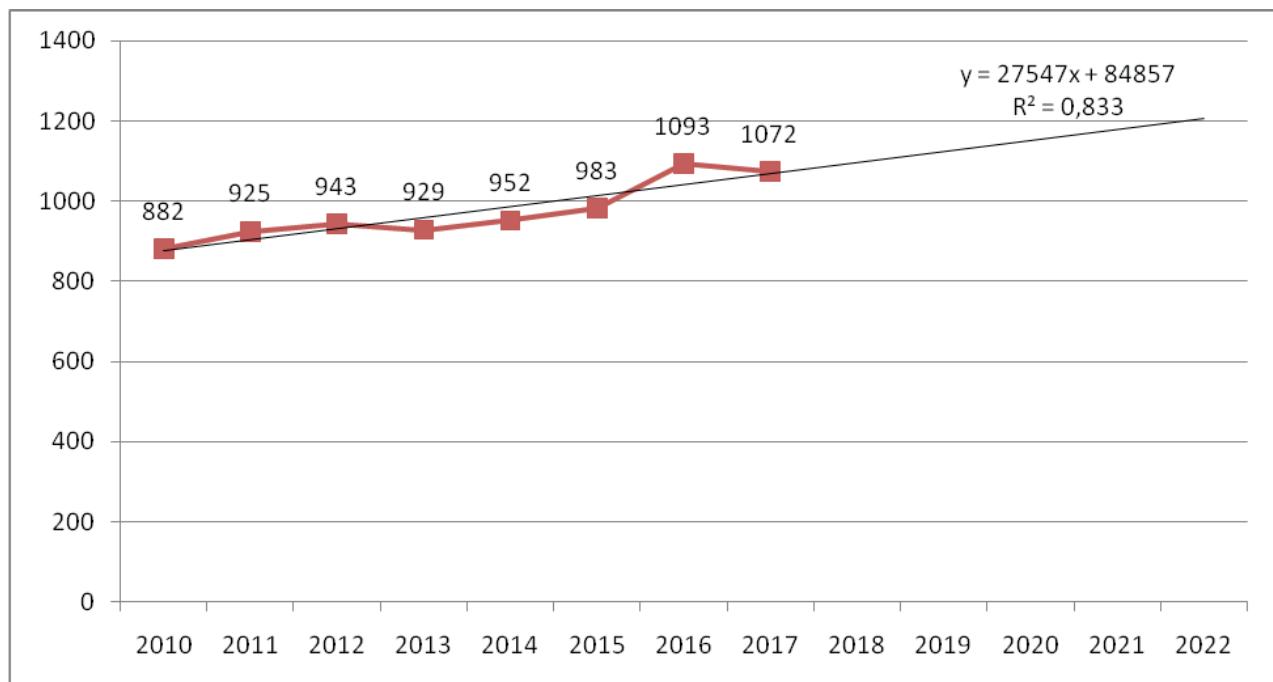
Izvor: Republički zavod za statistiku RS i kalkulacije autora

Projekcija dobijena ekstrapolacijom trenda ukazuje da će broj penzionera nastaviti da raste nešto brže od broja zaposlenih, tako da će 2022. biti 285.000 penzionera, a 270.000 zaposlenih, što čini 0,95 zaposlenih radnika na jednog penzionera. Ovakva situacija se potpuno uklapa u sliku koju smo predstavili na početku analize, gdje smo utvrdili da imamo izraženo starenje stanovništva. Sve ovo predstavlja značajan problem za održivost penzionog sistema u budućnosti.

5.2. Sistem finansiranja zdravstvene zaštite

Sistem finansiranja zdravstvene zaštite je od ključne važnosti za cijelokupan zdravstveni sistem u Republici Srpskoj. Ono što karakteriše ovaj sistem u Republici Srpskoj je, s jedne strane, rastući troškovi zdravstvenog sistema u cjelini i, s druge strane, opšti nedostatak finansijskih sredstava da bi se rastuće potrebe finansirale.

Grafikon 17. Troškovi zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj (u milionima KM)

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Na grafikonu 17 vidimo da troškovi zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj kontinuirano rastu, sa 882 miliona KM u 2010. godini do 1.072 mlrd. KM u 2017. godini. Projekcija koju smo napravili predviđa da će ovi troškovi, ako se nastavi isti trend povećanja, porasti na 1.2 mlrd KM u 2020. godini.

Sistem zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj je prošao kroz brojne reforme, kojima je osnovni cilj bio uskladiiti nivo pružanja zdravstvenih usluga sa stvarnim finansijskim mogućnostima privrede i društva. Međutim, ostao je neriješen problem nedostatka prihoda iz ranijih godina, pa sistem finansiranja zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj očekuje velik izazov: kako riješiti decenijama nagomilane probleme u finansiranju zdravstvenog sistema, a istovremeno osigurati dostupnost, kontinuiranost, sveobuhvatnost i solidarnost zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj.

Zaključak

Privreda Republike Srpske je u ovom trenutku u stanju ekspanzije i to je rezultat ekspanzije privrede u Evropskoj Uniji. Međutim, ključni ograničavajući faktor su demografske promjene tj. prirodni priraštaj i migracije. One su izraz dugotrajnih tendencija koje je teško zaustaviti, a još teže preokrenuti. Ako posmatramo radno sposobno stanovništvo u zadnjih 10 godina, uočava se izražen trend pada. Prema našim projekcijama, u narednih pet godina broj radno sposobnih stanovnika će se smanjiti za dodatnih 45.000 ljudi, sa 838.000 na 793.000.

Od ukupnog radno sposobnog stanovništva, aktivno stanovništvo tj. radna snaga (zbir zaposlenih i nezaposlenih) će se relativno malo smanjiti, dok će nivo neaktivnog stanovništva tj. radno sposobnog stanovništva koje ne traži zaposlenje, značajnije opasti. Prema našoj projekciji, radna snaga bi trebalo da se, u periodu 2019 - 2022, smanji u odnosu na 2017. godinu (nekih 3,3%), a da smanjenje neaktivnog stanovništva iznosi 7,2%.

S druge strane, posljedice negativnog prirodnog priraštaja naročito se vide kod lica mlađih od 15 godina, gdje je zabilježen pad od oko 205.000 u 2006. godini na 105.000 u 2017., što je smanjenje za oko 100.000 djece ili za 48,8%. Na bazi naše projekcije broja djece do 15 godina, u Republici Srpskoj, a možemo reći da je skoro armantan podatak, broj djece u tom uzrastu će se smanjiti za dodatnih 35.000 do 2022. Razlog je, prije svega, negativan prirodni priraštaj, ali i migracije.

Migracioni odliv stanovništva je sljedeći važan razlog depopulacije prostora Republike Srpske. Zbog migracionog odliva Republika Srpska gubi značajan broj mlade, radno sposobne, populacije. Prema podacima Eurostata, u posmatranih osam godina, 155.449 ljudi se preselilo iz BiH u neku od zemalja EU. Ono što posebno zabrinjava je to što broj onih koji se iseljavaju iz BiH iz godine u godinu raste. Na početku perioda, to je bilo oko 11.000 ljudi, a na kraju perioda oko 36.000 godišnje. Prema našoj projekciji baziranoj na podacima Eurostata, od 2019. do 2022. godine, BiH će napustiti oko 210.000 ljudi.

Što se tiče tražnje za radnom snagom važno je naglasiti da je zaposlenost u 2016. i 2017. godini značajno narasla i to kao rezultat snažnog rasta prerađivačke industrije, posebno one izvozno orijentisane. Naša projekcija govori da će, uslovima smanjenja radno sposobnog stanovništva, tražnja za radnom snagom nastaviti da raste. Broj radnih mesta će sa 261.000 u 2017., porasti na oko 276.000 u 2022. godini, što je razlika od oko 15.000 novih radnih mesta, a najveći broj novih radnih mesta biće kreiran u prerađivačkoj u industriji. Ono što govori u prilog ovakovom razvoju događaja je, svakako, projekcija ekonomskog rasta. Naime, Međunarodni monetarni fond predviđa nastavak ekonomskog rasta u BiH, gdje se u cijelom periodu predviđaju stope rasta od 3-4%.

Nezaposlenost opada u RS u zadnjih pet godina. Stopa formalne nezaposlenosti je 2012. godine bila 39,3%, a 2017. godine 30,5%, što je razlika od skoro devet procenitnih poena. Stvarna nezaposlenost je takođe smanjena, sa 27% u 2013., na 20,9% u 2017. godini. Prema dosadašnjem trendu do 2017. godine, broj nezaposlenih tj. višak ponude nad tražnjom radne snage će opadati i u periodu 2019 - 2022. godina. Projekcija predviđa pad sa oko 114.000 radnika u 2017., na 85.000 radnika u 2022. godini, što je ukupno 29.000 radnika manje. Od tih 29.000, vjerovatno se će njih oko 15.000 zaposliti na domaćem tržištu (prema projekciji rasta zaposlenosti), dok će ostatak od 14.000 vjerovatno posao naći u inostranstvu.

Sve ovo neće ostati bez uticaja na nivo plata. Ukupni prosjek bruto plata će do 2022. narasti za manje od 100 KM, ali rast plata u prerađivačkoj industriji će biti znatno izraženiji. Dakle, prosječna bruto plata u prerađivačkoj industriji će, u periodu 2019 - 2022. porasti za oko 250 KM, prema sadašnjim trendovima. Ono što ohrabruje je rast produktivnosti, posebno izražen kod prerađivačke industrije u zadnjih nekoliko godina, jer je to od ključne važnosti da se kompenzuje očekivani rast plata.

Ovakvo stanje na tržištu radne snage ima implikacije i na penzioni sistem i na sistem zdravstvenog osiguranja. Što se tiče penzionog sistema, iako imamo rast zaposlenih, broj penzionera raste brže od broja zaposlenih, što pogoršava odnos ove dvije kategorije. Projekcija koju smo u napravili ukazuje na to da će broj penzionera nastaviti da raste brže od broja zaposlenih, što će dodatno otežati finansiranje penzionog sistema Republike Srpske.

Što se tiče zdravstvenog sistema imamo, s jedne strane, rast troškova zdravstvenog sistema, i, s druge strane, probleme oko nedostatka finansijskih sredstava da bi se zdravstveni sistem finansirao. Ključni problem tu je kako riješiti problem nedostatka sredstava, a, istovremeno, obezbijediti kvalitetnu zdravstvenu zaštitu stanovništva u Republici Srpskoj.

Literatura

- ▶ Centar civilnih inicijativa (CCI). 2013. Analiza politika zapošljavanja u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: CCI.
- ▶ Centralna Banka Bosne i Hercegovine. Statistička baza podataka.
- ▶ Crnkovic-Pozaić, S. and Feiler, L. (2011), Activating the unemployed: optimising activation policies in the Western Balkans and Turkey, ETF working paper, Turin, 2011.
- ▶ de Zwager, Nicolaas and Wolfgang Gressmann (2009): Maximising the Development Impact of Migration-related Financial Flows and Investment from Austria to Bosnia and Herzegovina, IASCI and IOM Report, prepared for OeEB UNDP (2010)
- ▶ Dell'Anno, R. and Piirisild, M, 2004. Estimate of Non-Observed Economy in Bosnia and Herzegovina. Sarajevo: USAID and FSVC.
- ▶ Domljan, V. 2013. Increasing Unemployment and Inactivity Stocks in Bosnia and Herzegovina. In: W. Bartlett and M. Uvalić. 2013. The Social Consequences of the Global Economic Crisis in South East Europe. London: LSE –LSEE.
- ▶ Dumont, J.C, G. Spielvogel and S. Widmaier (2010), "International Migrants in Developed, Emerging and Developing Countries: An Extended Profile", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 113.
- ▶ ETF, 2007, Labour Markets in the Western Balkans. Challenges for the Future, available via internet at: www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf
- ▶ European Training Foundation. 2007. Labour markets in the Western Balkans challenges for the future. Torino.
- ▶ International Labour Office. 2011. Employment diagnostic analysis: Bosnia and Herzegovina. Geneva: ILO
- ▶ International Labour Office. 2014. Employment policy implementation mechanisms in Bosnia and Herzegovina. Geneva: ILO
- ▶ International Labour Organization (ILO). 2013. Measuring informality: A statistical manual on the informal sector and informal employment. Geneva: ILO.
- ▶ International Labour Organization 2011. A comparative Overview of Informal Employment in Albania, Bosnia and Herzegovina, Moldova and Montenegro.
- ▶ Khare, S, Ronnås, P. and Shamchiyeva, L. (2011) Employment diagnostic analysis: Bosnia and Herzegovina. Geneva: ILO.
- ▶ Miheş, C, Popova, N. and Roch, S. (2011), A comparative overview of informal employment in Albania, Bosnia and Herzegovina, Moldova and Montenegro, ILO, Budapest.32.
- ▶ Ministarstvo industrije, energije i rudarstva RS. Statistička baza podataka. Banja Luka. BiH.
- ▶ Prilika Plus. Izvještaji i publikacije. Sarajevo. BiH.

- ▶ Vidović, H. et al (2011). Developing Efficient Activation Approaches and Identifying Elements for Regional Cooperation in the Western Balkans-Research Reports No.374. Vienna: Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW).
- ▶ Zavod za statistiku RS. Statistička baza podataka.
- ▶ Zavod za zapošljavanje RS. Statistička baza podataka.

Analiza i projekcije tržišta rada u Republici Srpskoj

Autor:

doc.dr Stevo Pucar

Uredio:

doc.dr Stevo Pucar

Lektor:

Isidora Štrkić

Izdavač:

Unija udruženja poslodavaca Republike Srpske

Za izdavača:

Saša Ačić

Grafički dizajn:

Predrag Živković

Banja Luka, april 2019.

Ovaj projekat finansira ILO